

Віктор СІТКАР

*кандидат психологічних наук, доцент
Sitkarv@gmail.com*

Степан СІТКАР

*кандидат педагогічних наук, викладач
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна
Sitkarv@gmail.com*

ВПЛИВ ВІЙНИ НА ЗМІНУ ЛЮДСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ: СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

З точки зору психології, соціології, безумовно, сприйняття світу під час війни змінюється докорінно. Так само як і людські цінності. Те, що раніше вважалося важливим, втрачає свою привабливість і з точки зору сьогодення бачиться нікчемним. Рівень доходів, службова кар'єра, всі ознаки життєвого успіху стираються перед обличчям смерті і загального руйнування. І виявляється, що справжню цінність має любов до оточуючих та Батьківщини, дружба, взаємна підтримка, життя тих, кого любиш. Війна завжди зумовлює масштабні «тектонічні зсуви» у суспільстві, які за мирного часу могли б відбуватися (а часто – не відбуватися) впродовж десятиліть [4].

Зважаючи на цей аспект, 31 березня 2022 року, на підтримку України, в столиці Грузії місцеві активісти виставили перед будівлею парламенту 145 пар дитячого взуття. Саме стільки дітей, за офіційними даними, загинули в Україні на той час внаслідок вторгнення Росії. Акцію організували грузинські журналісти. Кажуть, що планували демонстрацію, коли в Україні повідомили про 119 загиблих дітей. Однак в день проведення довелося додати ще 26 пар взуття [5].

Зазначене вище і зумовило **мету дослідження**, а саме, з позицій соціально-психологічного підходу проаналізувати особливості впливу війни на зміну людських цінностей.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових джерел з проблеми дослідження виявив цікаву інформацію про німців під час Другої Світової Війни. Зокрема, про те, що йде війна, середньостатистичний німець почав задумуватись не в вересні 1939 року, а тільки десь в 1942-му році. Саме в цей час в Німеччині почалися проблеми з продуктами та вугіллям. А ось повне усвідомлення війни прийшло тільки з масовою мобілізацією, потоком похоронок з фронту та бомбувань німецьких міст союзниками.

Але навіть тоді середньостатистичний німець не усвідомив, що його країна розв'язала війну, а лише запитував, «за що?» За що його мирного громадянина бомблять союзники? Що він, зробив, мирний громадянин, який голосував за НСДАП (NSDAP) і мовчазно споглядав, як його сусіда-єврея кудись відвозять. В чому він винуватий, мирний працівник консервного заводу, що виробляє тушонки для солдат Вермахту? В чому він винуватий, мирний батько, чий син є членом гітлерюгенда? Він тут причому, хіба він розв'язав війну? І як показують результати опитування в післявоєнній Німеччині, свою провину середньостатистичний німець не розумів ще багато років [7].

Повномасштабна війна, яку розпочала росія 24 лютого 2022 року проти України стала для нас великим викликом. Вона стала сильним психотравмуючим фактором для 42 мільйонного населення України і зокрема дітей, насамперед тих, що перебували чи досі перебувають безпосередньо у зоні бойових дій. Зазначимо, що українські діти уже **шістдесят восьмий (68) день** змушені ховатися в сховищах від щогодинних ракетних обстрілів і переживати психологічні травми.

Дуже прикро, але українські діти вже знають, що таке війна – не з пісень і фільмів, а на власному досвіді. За даними Офісу Генерального прокурора України (ОГПУ), станом на ранок **02 травня 2022 року**, за час повномасштабного вторгнення росії в Україну, 219 дітей загинули та понад 405 отримали поранення. Найбільше дітей постраждали в Донецькій (139), Київській (115), Харківській (95), Чернігівській (68), Миколаївській (43), Херсонській (45), Луганській (37), Запорізькій (27), Сумській (17), Житомирській областях (15) та в Києві (16), табл. 1 [10].

Як повідомили в ОГПУ, через бомбардування та обстріли пошкоджено 1570 закладів освіти. 111 з них зруйновано повністю. Найгірша ситуація у зазначених в табл.1 областях та м. Києві. Крім того, пошкоджено понад 80 закладів для дітей, серед яких лікарні, музичні школи, спортивні та реабілітаційні заклади, молодіжні центри, бібліотеки тощо. Наприклад, у Лисичанську на Луганщині внаслідок обстрілів 1 травня 2022 р, вщент згоріла будівля гімназії, побудована понад 100 років тому. Вона була частиною Бельгійської архітектурної спадщини міста. Споруда витримала дві світові війни та бій за місто в 2014-му, але згоріла через тварин без цінностей в 2022 році [1]. У Прокуратурі зазначають, що дані не є остаточними, оскільки в районах активних бойових дій та на тимчасово окупованих територіях неможливо оглянути місця обстрілів [10].

Кількість загиблих та поранених дітей в Україні

(станом на 02 травня 2022 р) [10]

Область Region	Кількість загиблих та поранених дітей Number of dead and injured children
Донецька / Donetsk	139
Київська / Kyiv	115
Харківська / Kharkiv	95
Чернігівська / Chernihiv	68
Херсонська / Kherson	45
Миколаївська / Mykolayiv	43
Луганська / Luhansk	37
Запорізька / Zaporizhzhia	27
Сумська / Sumy	17
м. Київ / m. Kyiv	16
Житомирська / Zhytomyr	15

У деяких убитих російськими окупантами дітей у Бучі та Ірпені Київської області були пов'язані руки, що може свідчити про тортури. Також у дівчаток до 10 років виявлено сліди згвалтування [8].

Звідси виникає запитання, **чому так діють рашисти? Які цінності сповідують? Яка ідентичність їм притаманна?** Нагадаємо, в психології ідентичність – це динамічне утворення, що зазнає змін протягом всього життя людини. Вона забезпечує можливість бачити своє життя в аспекті його неперервності, органічно переплітаючи минуле та майбутнє і включаючи їх в переживання теперішнього, адаптуючись до змін життєвої ситуації [3]. Ідентичність допомагає людині сформувати власний порядок, розуміння себе та оточуючих. Ідентичність може бути орієнтована на пошук свого місця в світі. Цільова ідентичність дозволяє зберігати свої цінності, будувати модель своєї поведінки для адаптації до нових умов («Який мені зробити вибір? Що і як я роблю?») [3].

Як зазначає М. Міщенко [4] на війні і під час війни проявляється сутність кожної людини. У соціології є поняття «домінантний тип особистості». Тобто той тип особистості, представники якого далеко не обов'язково становлять більшість населення. Але є найбільш впливовими і задають соціальні стандарти для інших людей, які на них намагаються рівнятися. Вони ніби втілюють уявлення членів суспільства про те, якою має бути сучасна людина, як і для чого вона повинна жити.

До останнього часу домінантним типом особистості в Україні був той, що сформувався у 90-і роках минулого століття, після колапсу радянської системи. Такий собі *homo postsovieticus* – прямий нащадок *homo sovieticus*,

для якого матеріальні блага становили практично єдину цінність. Як це не може здаватися дивним, така система цінностей, була породжена комуністичною ідеологією, яка ставила головною метою «побудову матеріально-технічної бази комунізму». Кожна ідеологія має властивість – її принципи ті люди, що перебувають під її впливом, проєктують на власне існування. І переважна більшість громадян ближче до краху СРСР просто вирішила – оскільки неможливо побудувати матеріальну базу комунізму, потрібно постаратися побудувати хоча б власну, індивідуальну матеріальну базу (для себе і своєї родини) [4].

Тому не потрібно дивуватися, що перше десятиліття «ринкових перетворень», які відбувалися після розпаду радянської системи, запам'яталося як період кримінальних «бригад», «розбірок». Всеосяжного розкрадання, починаючи від зрізання дроту з електричної мережі, що веде до власного села, і закінчуючи привласненням великих підприємств і великомасштабною контрабандою.

Захоплення радянськими і «пострадянськими» людьми цінностями «суспільства споживання» відбулося вже тоді, коли на Заході adeptів цих цінностей (завдяки зусиллям західних інтелектуалів) вже почали сприймати як ретроградів, нездатних до духовної еволюції. Так, у 70-х роках минулого століття американський соціолог Рональд Інгларт створює концепцію постматеріалізму, в якій на перший план виходить не матеріальне, а суб'єктивне благополуччя, якість людських відносин як основа людського щастя. Радість і сенс життя пов'язується не з особистим успіхом, а стають невіддільними від благополуччя громади та суспільства. Тому громадянська активність стає атрибутом осмисленого та щасливого життя [4].

Концепція постматеріалізму виникає як результат усвідомлення суспільством безперспективності й безглуздості слідування матеріальним цінностям. Слідування цінностям матеріального добробуту тільки віддаляє людину від інших людей, руйнує позитивні емоційні зв'язки з ними.

Як це не парадоксально, саме війна, яка прийшла в Україну, остаточно зруйнувала домінування в українському суспільстві того соціального типу людини, який був домінантним, починаючи з 90-х років, але зараз реалізує лише один тип соціальної поведінки – «заховатися або тікати» [4].

Війна висуває на передній план зовсім інший тип особистості, протилежний «людині з 90-х». Це і солдати, і волонтери, які інтереси суспільства і народу ставлять вище, ніж власні інтереси. І вони вже не ніколи не допустять домінування «людей з 90-х» [4].

В цьому контексті також заслуговує на увагу і думка радника глави Офісу президента України М. Подоляка. Зокрема, він зазначає, що розв'язавши війну проти України, Росія власноручно знищила всі пропагандистські «фішки». На них тримався путінський режим та держава загалом [6].

«День Перемоги» і «велика російська культура» перекреслені агресією, а її підтримка з боку населення РФ викликає у всьому світі огиду до росіян. М. Подоляк нагадав, що поки з кожної «праски» в Росії долинають верески пропагандистів і представників влади РФ про те, що «справа їх – справедлива», дії рашистів свідчать про зворотне. Масові та жорстокі затримання учасників одиночних пікетів у Росії, те, що за ґрати в РФ можна сьогодні потрапити за плакат із написом «Ні війні» або навіть за порожній аркуш паперу в руках, видає агресорів із головою. Усі вони чудово усвідомлюють, що скоюють злочин проти України, ведучи загарбницьку війну проти нашої держави.

Своїми діями рашисти також докорінно спростовують брехню про «звільнення українців» і демонструють власний страх перед Україною... Масові репресії стосовно власних громадян та жорстокість до українців, які опинилися в окупації, доводять, що в Росії ніхто не вірить у її «правоту».

Зруйнувавши українські міста, позбавивши українців їхніх будинків та мирного життя, все, що змогли запропонувати загарбники мешканцям тимчасово окупованих українських територій – це відновлення пам'ятників Леніну. «Виявилось, що цей раритет і є єдиним z-символом нового «руського міра». Ну, крім обов'язкової «крадіжки унітазу». До речі, російський воїн з унітазом – пам'ятники нової Росії», – вважає радник голови ОПУ [6].

Україну, нагадує Подоляк, підтримали усі світові зірки. «Велику Росію» не підтримує жодна нормальна людина. РФ перетворилася на маргінала. І хоча між рашизмом, що зародився в сучасній Росії, і нацизмом зразка першої половини 20 століття в Німеччині є безліч схожих рис – Подоляк бачить також одну відмінність. «РФ тепер офіційно є автором нової реакційної і людиноненависницької ідеології – рашизму. За всієї схожості з нацизмом – геноцид за ознакою іншого громадянства, фільтраційні табори, масові умисні вбивства мирних громадян, виправдання вбивств і захоплення чужої території власною «обраністю» – рашизм вирізняється усвідомленою масовою згодою нації (російського суспільства) на максимально варварські вбивства та руйнування», – заявив Подоляк [6].

Аналізуючи вищезазначену проблему, не можна не звернути увагу на відеозвернення українського військового ЗСУ Владислава Шевчука, який заявив, що «у цій тисячолітній війні з ордою Україна обов'язково переможе» і, що «на наше покоління випали не тільки страждання через війну з Росією, а й історична місія та честь нарешті перемогти імперію зла – Російську Федерацію [9].

Він зазначив, що Росія поколіннями намагалася знищити Україну, й нагадав про Голодомор, Розстріляне Відродження, різанину в Батурині. «Після усіх звірств, які російські потвори зробили в Бучі, Ірпені, українському Маріуполі, Харкові, Чернігові, Ізюмі та інших містах України, після вщент спалених міст, сотень убитих українських жінок та дітей, дуже згадується Батурин, Голодомор, Розстріляне Відродження, сотні тисяч тих, кого вивезли до ГУЛАГу та розстріляли в російських катівнях», – нагадав воїн.

В. Шевчук зазначив, що сьогодні Україна є могутньою державою, що здатна дати відсіч будь-якому ворогу. «Але є одне але. Україна сьогодні – це країна об'єднана та сильна. Україна зараз – потужна держава, яка дасть відсіч будь-якому окупанту. І в цій одвічній боротьбі з ордою Україна обов'язково переможе. Ми маємо пам'ятати, що на наше покоління випали не тільки страждання, на нас випала велика честь виконати одвічну мрію всіх українських поколінь – перемогти імперію зла, знищити Російську Федерацію. Це наша історична місія – помститися за сльози і кров мільйонів. Слава Україні!» – наголосив український захисник [9].

Висновки. Зруйноване життя людей і спалене або вкрадене майно окупантам нічого не дасть. Це тільки збільшуватиме токсичність російської держави і кількість тих у світі, хто працюватиме на її ізоляцію. Тобто тих, хто сповідує інші цінності: особистісні, сімейні, суспільні, національні.

Як зазначає президент України В. Зеленський, війна росії проти України, сьогодні – це зіткнення двох різних світів. Світу звичайних людей, які просто жили мирним життям, прагнули гармонії для себе та своїх дітей, думали про майбутнє. Та світу людей, спеціально принижуваних своєю державою протягом десятиліть, спеціально загнаних у бідність та безправ'я, щоб їхня влада могла направляти їх на будь-які авантюри [2].

Тому відбудова України після війни аж ніяк не буде «поверненням до довоєнного стану». Це буде побудова нової країни тими людьми, які зуміли її відстояти. Людьми з абсолютно вічними цінностями.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Згоріла вщент: голова Луганської ОВА поділився фото знищеної росіянами лисичанської гімназії. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/05/2/248485/> (дата звернення 02.05.2022).
2. Зіткнення двох різних світів: глава держави показав щемливі фото українців під час війни. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/04/15/zitknennya-dvoh-riznyh-svitiv-glava-derzhavy-pokazav-shhemlyvi-foto-ukrayincziv-pid-chas-vijny/> (дата звернення. 20.04.2022).
3. Ідентичність. URL: <https://www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:6910951853396512769/> (дата звернення 25.04.2022).
4. Нові люди – нова країна. URL : <https://uain.press/articles/novi-lyudi-nova-kraina-1565052> (дата звернення 30.04.2022).
5. Пам'ять про українських дітей: у Тбілісі перед парламентом виставили 145 пар дитячого взуття. URL: https://24tv.ua/pamyat-pro-ukrayinskih-ditey-tbilisi-pered-parlamentom-vistavili_n1929339 (дата звернення 31.03.2022).
6. Росія вбила своєю пропагандою мізки власних громадян. – Подоляк. URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/rosiya-vbila-svoeuyu-propagandoyu-mizki-vlasnikh-gromadyan-podolyak#gsc.tab=0> (дата звернення 01.05.2022).
7. Слухав недавно цікаву лекцію про німців під час Другої Світової Війни. URL: <https://www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:6910951853396512769/> (дата звернення 27.04.2022).
8. У деяких убитих росіянами дітей у Бучі та Ірпені були пов'язані руки, у дівчат до 10 років виявлені сліди зґвалтувань – журналіст. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/bucha-irpin-u-vbitih-ditey-buli-pov-yazani-ruki-spirin-novini-ukrajini-50230752.html> (дата звернення 03.04.2022).
9. У цій тисячолітній війні з ордою Україна обов'язково переможе! URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/society/u-tsiy-tisyacholitnij-vijni-z-ordoyu-ukraina-obovyazkovo-peremozhe-zyavilosya-potuzhne-videozvernennya-ukrainskogo-vijskovogo.htm> (дата звернення 28.04.2022).
10. 208 дітей загинули в Україні через збройну агресію РФ, 387 – поранено. <https://ua.interfax.com.ua/news/general/826520.html> (дата звернення 23.04.2022).

Ярослав СЕКО

*кандидат історичних наук, доцент,
Тернопільський національний університет імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
sekoyar@ukr.net*

ІСТОРИЧНА ПОЛІТИКА В АВТОРИТАРНИХ СУСПІЛЬСТВАХ: ДОСВІД МИНУЛОГО ТА СУЧАСНИЙ ІСТОРИЧНИЙ НАРАТИВ РФ

Один президент однієї держави, початкові літери яких в українському правописі 2022 р. пишуться з малої літери, розпочав свою останню війну лекцією з історії.